

Розділ 5. Руські удільні князівства у складі сусідніх держав. Кримське ханство

Урок 27. Держава Феодоро в Криму (оглядово). Утворення Кримського ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура ханства

Держава Феодоро в Криму. Утворення Кримського Ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура ханства

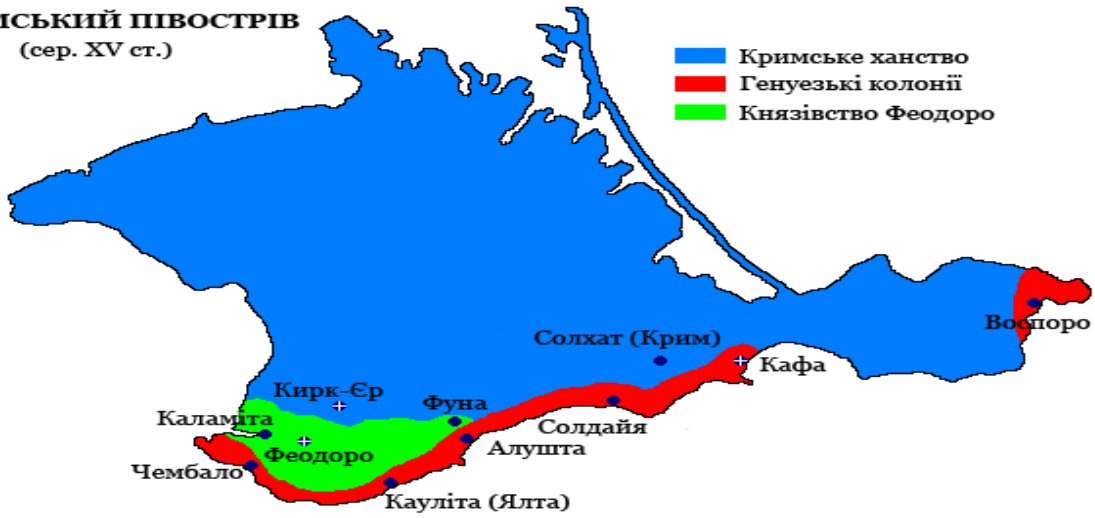

Історія держави Феодоро, як свідчать писемні джерела, сягає початку XIII століття.

Феодоро займала велику територію в південно-західній гірській і передгірній частині півострова Крим (на сучасній карті - приблизно від Балаклави до Алушти). Центром держави, його столицею, стало гірське місто-фортеця Мангуп-одне із найстаріших середньовічних міст Криму. Перші відомості про місто належать до V

століття н.е., коли воно мало назву «Доріс», а з X ст. вперше згадується під назвою Мангуп. Найважливішими населеними пунктами князівства, крім столиці, були Чембало, фортеця і порт Каламіта (Інкерман), фортеця і поселення Фуна (форпост князівства на східному кордоні), та замок на горі Сандик-Кая.

КРИМСЬКИЙ ПІВОСТРІВ
(сер. XV ст.)

Фортеця Фуна – музей під відкритим небом

В різні часи на території князівства жили нащадки готів, скіфів а також алани, гуни, хазари, половці, греки, татари, караїми. Офіційною та найбільш вживаною мовою була грецька. Тут було безліч православних церков і монастирів.

Правителі Феодоро підтримували дружні відносини з Візантією та Кримським улусом Золотої Орди, а згодом - з Кримським ханством, Молдовою. А ось відносини з Кафою та іншими генуезькими колоніями (перебували під впливом Візантії) були напруженими через суперництво за першість у чорноморській торгівлі.

Захоплення Візантії хрестоносцями на початку XIII ст. сприяло відокремленню князівства, правитель якого до цього був правителем візантійської фемі (області). Послаблення Візантії сприяло посиленню влади князів феодоритів, які стали самостійними правителями (топархи).

Існує версія, що князівська родина Феодоро належала до візантійського аристократичного роду Гаврасом. Найвідомішим представником цього роду був Феодор Гаврас, якому у 1071 році вдалося без допомоги візантійського імператора зібрати ополчення і відвоювати у сельджуків Трапезунт.

Культурний та економічний розквіт держави феодоритів припадає на XIII-XIV ст. Правління феодоритської династії за своєю значимістю для Криму прирівнюється до епохи Відродження в європейських державах.

Основу господарства феодоритів становило сільське господарство: землеробство, садівництво, городництво, виноградарство, виноробство, ремесла (гончарство, ковальство, ткацтво, будівництво фортець та кріпосних укріплень).

Цікаво, що Феодоро, незважаючи на малі розміри і невелику чисельність населення (150 тисяч), неодноразово давало відсіч переважаючому в силах противнику. Так, маленьке гірське князівство не змогли взяти ні орди Ногая, ні воїнство хана Едигея. Після падіння Константинополя у 1453 році князі Феодоро почали вважати себе спадкоємцями Візантійської імперії. Зважаючи на турецьку загрозу, князівство йде наближення з Генуєю та Кафою, але це вже не могло їх врятувати. У 1475 році Мангуп піддався облозі багатотисячної армії Гедіке Ахмед-паші, полководця Османської Туреччини, якого підтримали кримські татари. Незважаючи на чисельну перевагу над феодоритами, п'ять місяців османи не могли взяти укріплений Мангуп, хоча і зосередили навколо гірської фортеці численні війська. Однак сили були надто нерівні. Зрештою, Мангуп упав. Не зумівши здолати малочисельні сили його захисників в прямому бою, турки взяли місто мором. Розлючені багатомісячним запеклим опором його жителів, османи знищили половину 15-тисячного населення, а другу, переважно жінки і діти, продали в рабство до Туреччини. В ув'язненні помер князь Олександр - останній правитель Феодоро. Місто, як населений пункт, перестало існувати у кінці XVIII століття.

Маленьке кримське князівство стало останнім бастионом Візантійської імперії, який до кінця чинив опір натиску ворога.

Працюємо з картою.

1. Знайдіть на карті державу Феодоро та її столицю.
2. Відшукайте місто, яке було суперником Феодоро.
3. Позначте територію держави Феодоро та її найбільші міста на контурній карті

Утворення Кримського ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура.

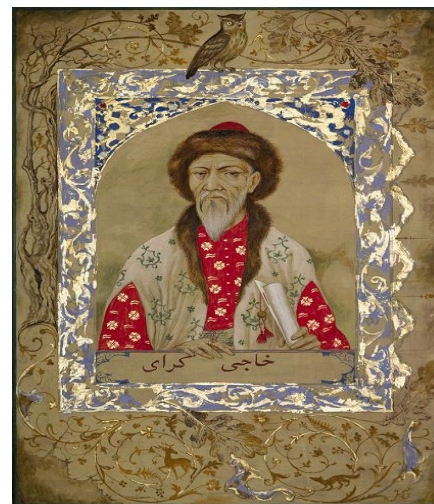
Кримське ханство— держава кримсько татарської династії Гіреїв, що існувала у 1449–1783 роках. Вона займала територію Криму, степи Північного Причорномор'я в межах річки Дністра і Дону, а також землі північної Кубані. Заснована Хаджі I Герем внаслідок політичного розпаду Золотої Орди. 1478 року, за правління його сина Менлі I, прийняла протекторат Османської імперії. Тримала у васальній залежності кочовиків Ногайської, Буджацької, Єдисанської, Перекопської орд.

Автор карты А.А. Астеевич

У давнину Кримський півострів називали «Таврією» - ординська земля і заселяли його кочовики. У XIII ст. татари називали Кримом місто Солхат. Поступово, у XIV–XV ст., назва поширилася на весь півострів. («Кирим» у перекладі з татарської означає «рів, укріплення»). З IX до II-ї половини XII ст. перебував під владою Русі-України (Тмутараканське князівство). Під час монгольської навали на руські землі потрапив під владу монголів (XIII ст.). Тут було створено улус (володіння монгольського хана на території Центральної Азії та Східної Європи) із центром у місті Солхат (нині Старий Крим), який підлягав ханам Золотої Орди.

У XIII ст. до кримських міст почали переселятися вірмени та італійці. Генуезькі купці, засновували на кримському узбережжі свої факторії (торговельні й військово-адміністративні населені пункти), що стали головними посередниками в торгівлі між Сходом і Заходом. Найбільшою факторією у Криму, заснованою в другій половині XIII ст. на місці давньої Феодосії, була Кафа, яка перетворилася на великий центр торгівлі. Недобру пам'ять про себе Кафа залишила як невольницький ринок. Тут продавали захоплених під час набігів полонених-бранців (ясир). Крім Кафи, генуезькими факторіями стали Чембало (Балаклава), Солдайя (Судак), Боспоро (Керч), Тана в гирлі Дону та ін.

Хаджі I Герей

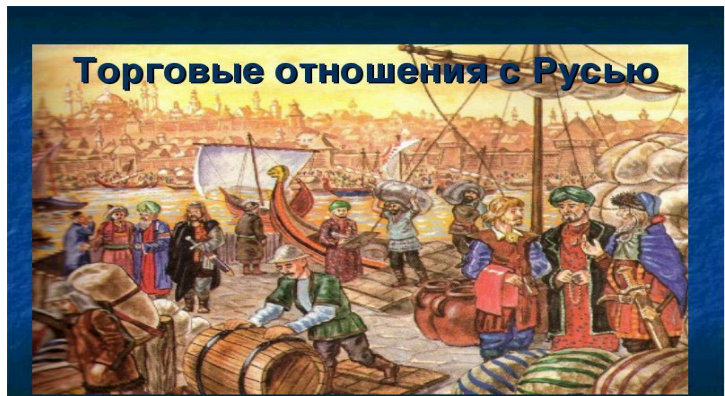
Тамга – родовий знак династії Гіреїв

монети хана

Послаблення центральної влади в Золотій Орді привело до її розпаду на окремі ханства й орди. 1441 року за підтримки родової знаті та Великого князя Литовського Хаджі I Гірей був обраний кримським ханом, а 1449 року проголосив себе незалежним володарем Криму. Утворилося Кримське ханство. Престол за традицією успадковував найстарший син або брат хана і тільки з роду Гіреїв. ..

Великий вплив на суспільне життя мала родова аристократія, найвпливовіші роди, кожен з яких мав постійну територію для кочовиськ і виставляв окреме військо. Зізд найбільш знатних родів – курултай – ухвалював рішення про кандидатуру хана. Новообраного хана підіймали на білому повстяному полотнищі, читали над ним мусульманські молитви, а потім урочисто зводили на престол. Зійшовши на престол, хан випускав монети зі своїм ім'ям – символ незалежності, та тамгою- родовий знак династії Гіреїв, герб. Резиденцією Гіреїв було місто Солхат(Крим), а згодом – Бахчисарай.

Кримське ханство за своїм державним устроєм було об'єднанням кочових племен - на чолі яких стояв хан – головнокомандувач, правитель і власник землі. Територія держави поділялася на бейлики, на чолі яких стояли могутні беї. Вони були спадковими радниками хана. Державна рада приханові називалася диван. Судова влада будувалася за релігійним принципом: судді підкорялися муфтієві – голові мусульманської духовенства Криму. За віросповіданням кримчани були мусульманами. Основу господарства Кримського ханства становило кочове скотарство, ремесла та торгівля із сусідами, виноградарство та городництво, зрошуване землеробство в Криму. Мандрівник Михалон Литвин у своїй книжці «Про норів татар, литовців і московитян» писав: «На той час Крим мав вигляд райського саду фруктів і овочів, був своєрідним рогом достатку, наповненим різними сортами яблук, слив, черешень, кавунами й динями, горіхами, медом, відбірним виноградом. Вироби кримських ремісників цінувались у багатьох країнах. Крим був також визначним центром мусульманської освіти й мистецтв».

Ремесла і торгівля в Кримському ханстві

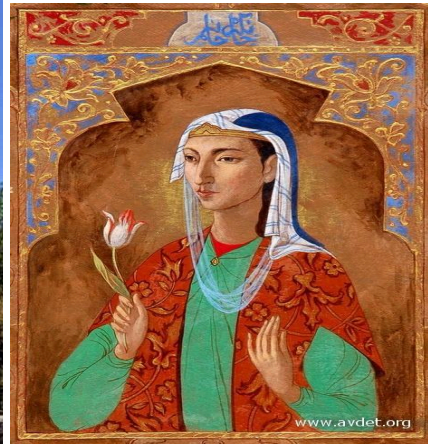
Серед ремесел найбільшого розвитку набули оздоблення металевих виробів (чеканка, інкрустація), обробка шкіри та виробництво килимів. Тут видобували багато солі, яку вивозили на українські землі і до Османської імперії. У Східній Європі та в Туреччині користувалися попитом татарські луки. Однак, найбільші прибутки населення Кримського ханату мало від воєн і работоргівлі. Кількість бранців(переважно з українських земель) у п'ять разів перевищувала кількість підданих хана.

Та самостійним Кримське ханство було недовго. Незабаром воно потрапило в залежність до Османської імперії. У **1478 р. хан Менглі-Герей визнав себе васалом турецького султана**. Кримські хани зберігали зовнішні ознаки суверенітету: карбували власну монету, здійснювали судочинство, мали митний кордон та право на самостійні зовнішні відносини, однак турецькі султани могли усувати і призначати ханів та залучати кримські війська до військових походів.

Культура Кримського ханства

Культура Кримського ханства була неоднорідною і вражає своїм розмаїттям.

Під впливом ідей і норм ісламу сформувалася національна культура, її побутові і сімейні традиції, мова, спосіб життя, система виховання дітей, література, книжкова справа, музика, різьблення по каменю і дереву, орнаментальне мистецтво, архітектура. На території Криму і до наших днів залишилися сліди мусульманської цивілізації.. Цінними пам'ятками архітектури періоду Кримського ханства багатий Старий Крим з мечетями Узбека і Бейбарса, Куршун-Джамі і Тахтали-Джамі, медресе, караван-сараям і фонтанами. Надзвичайно багатий пам'ятками мусульманської культури і Бахчисарай: старовинні палаци, мечеті, фонтани, найцінніша бібліотека. Центрами мусульманської культури середньовічного Криму були також Карасу-базар, Кафа, Євпаторія з унікальною мечеттю Джума-Джамі.

Мавзолей Джаніке -ханім

Бахчисарйський палац

Велика ханська мечеть

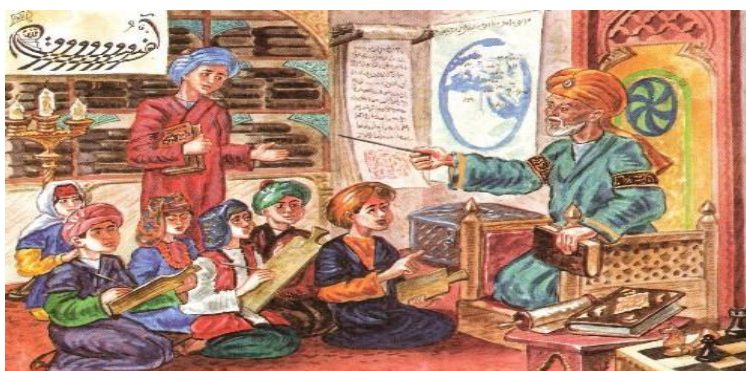
Мечеть Джума-Джамі

Видатним діячем мусульманської культури був хан Ходжа-Девлет Гірей. Він активно підтримував іслам, при ньому було побудовано безліч мечетей з мінаретами, медресе. Відомим письменником, ученим, медиком був Ромаль-ходжа. Літописцем та історик Сеїд-Мухаммед-Риза написав книги "Рожевий квітник ханів" і "Сім планет відносно відомостей з історії татар".

Поділися враженнями від побаченого

Коран – священна книга мусульман

Медресе

Відносини з Україною

Відносини України з південними сусідами мають давню історію з її світлими і темними сторінками. Вони доносять до нас відгомін трьохсотрічної трагедії – спустошливих вторгнень кримських і ногайських татар на землі України. Вже 1474 року кримські татари вчинили перший великий напад на Поділля й Галичину, через кілька років спустошили Східне Поділля, а у 1482 році напали на Київ і розгромили місто, захопивши сотні-тисяч полонених-бранців - ясир. Напади здійснювалися майже щорічно торованими шляхами – Кучманським, Покутським, Чорним, Мурафським. Бранців забирали в Крим, а звідти через невільницькі ринки, найбільшими серед яких були Кафа і Гезльов, відправляли в усі кінці Османської імперії.

Опнившись у рабстві, невільники працювали на земляних та будівельних роботах. Чоловіки ставали гребцями на турецьких галерах-каторгах. Жінки і дівчата потрапляли до гаремів. Хлопчиків- підлітків віддавали до султанської гвардії, де з них виховували відданих захисників султанського престолу – яничарів. Єдиними захисниками рідної землі були українські козаки.

Кожна гора, кожна річка, кожен мис у Криму може розповісти свою дивовижну історію. Розповісти багатьма мовами народів які жили тут в різні часи.

«Розподіл українських земель між іншими державами».

Держава	Коли та які держави
Закарпаття	9-12 ст. — загарбання Угорщиною. 1526 р. — внаслідок поразки Угорщини під Могачем ці земля були віддані Трансильванією та Священною Римською імперією
Буковина та Бессарабія	1359 р. — входження до складу Молдавського князівства, утворення автономної землі, яка згодом дістане назву «Буковина». 1538 р. — Молдавське князівство разом із залежними від неї землями стало частиною Османської імперії

Чернігово-Сіверщина	Початок 16 ст. — боротьба за ці землі між Московією та Великим князівством Литовським. 1537 р. майже вся ця територія опинилась у складі Московії.
---------------------	--